

PROPAGANDA WINDEKSA ORAZ GALBY SKIEROWANA PRZECIWKO NERONOWI W 68 R. N.E.

KOSTIANTYN KURYLENKO

ABSTRACT (The propaganda of Vindex and Galba directed against Nero in 68 AD): This article analyses the ways in which Vindex and Galba used coinage as a medium of political propaganda during the revolt of 68 AD. It investigates how numismatic imagery—symbols, deities, and inscriptions—was used to influence the Senate, the army, and the Roman populace, to undermine Nero's legitimacy, and to bolster Galba's claim to power. These strategies are examined within the broader context of the collapse of the Julio-Claudian dynasty.

KEYWORDS: Rome, Nero, Vindex, Galba, propaganda, numismatics, coins, iconography, rebellion

SŁOWA KLUCZOWE: Rzym, Neron, Windeks, Galba, propaganda, numizmaty, monety, ikonografia, powstanie

Kres panowania dynastii julijsko-klaudyjskiej nastąpił za rządów Nerona, którego polityka i sposób sprawowania władzy były bardzo krytycznie oceniane w źródłach literackich. Jednym z najważniejszych czynników prowadzących do upadku dynastii zapoczątkowanej przez Augusta było powstanie Windeksa, propretora Galii Lugduńskiej. Ze względu na jego wagę warto dokładnie się przyjrzeć propagandzie buntowników, która z założenia miała docierać do szerokich mas ludności imperium. Warto zauważyć, że monety emitowane przez Windeksa i Galbę różniły się od tych bitych przez władze od czasów Augusta¹, na których awersie zazwyczaj przedstawiano władcę². W tym przypadku jednak nie było takiej możliwości, ponieważ obecny cesarz miał zostać obalony. Powstańcy nie mogli również umieścić na monetach wizerunku swojego pretendenta do tronu, ponieważ jego legitymizacja musiała zostać zatwierdzona przez senat. W przeciwnym razie mógłby zostać uznany za uzurpatora, a nie za zbawcę Imperium. W tej sytuacji na awersach umieszczano przedstawienia bogów lub personifikacje cnót (*virtutes*), a także legendy opisujące przedstawione postacie oraz cel, do którego dążyli buntownicy przy ich wsparciu. Celem niniejszego artykułu jest analiza propagandy wykorzystywanej przez Windeksa i Galbę w opozycji wobec Nerona.

Wiedząc o kontrowersjach dotyczących użycia terminu „propaganda” w odniesieniu do starożytności, przyjmuję szerokie rozumienie tego terminu, gdyż jego zakres semantyczny nie jest do końca sprecyzowany³. Na potrzeby tego artykułu, uwzględniając specyfikę sytuacji politycznej schyłku dynastii julijsko-klaudyjskiej, zdefiniowałem pojęcie „propagandy” jako działania skierowane do zbiorowości bądź poszczególnych jednostek w celu wpojenia pożądanych przekonań lub wywołania pewnych działań w sferze publicznej oraz politycznej. Użycie przez Rzymian emisji monetarnych do przekazywania informacji potwierdzone jest pośrednio różnorodnością haseł i rozwiązań ikonograficznych, co wskazuje na oczekiwanie, że zostaną

¹ Kluczek 2011, 163; Bocciarelli 2018, 33–34.

² Mattingly 2005, 121.

³ Kopij 2017, 61, 64–65.

one dostrzeżone⁴. Elity Imperium zdawały sobie sprawę, że użytkownicy monet dostrzegają ich symboliczny wymiar⁵. W mennictwie stosowano różne sposoby przekazywania idei, w tym: wprowadzenie inskrypcji; stworzenie alegorii, najczęściej w formie wielopostaciowej sceny odnoszącej się do cech, charakteru lub znaczenia personifikacji; przedstawienie bóstwa jako personifikacji; a także odwołanie się do znaczenia symbolu – atrybutu, przedmiotu lub gestu związanego z personifikacją bądź uosabianymi przez nią cechami⁶. Wybór modelu komunikacji jest w badaniach nad propagandą ważny dla lepszego zrozumienia wszystkich aspektów. Natomiast ze względu na niewielką liczbę zachowanych źródeł narracyjnych wykorzystam podstawowy model komunikacji, przedstawiony jeszcze przez Arystotelesa⁷, składający się z trzech elementów: mówcy, przedmiotu mowy oraz z odbiorcy⁸.

Powstanie prawdopodobnie rozpoczęło się 15 marca 68 roku, w rocznicę zabójstwa Cezara⁹, od przemówienia Windeksa. Nie był to już cichy spisek pałacowy, jak w przypadku Pizona, lecz głośne wezwanie do walki z tyranią. Można kwestionować autentyczność mowy, którą Kasjusz Dion przypisuje Windeksowi. Jednak równoległa analiza innych źródeł narracyjnych i numizmatycznych pokazuje, że sens, który Dion nadał temu przemówieniu, okazuje się być jeśli nie analogiczny, to bardzo podobny do przekazów z innych źródeł. Najpierw należy zwrócić uwagę na to, że Windeks wypowiada się wyłącznie przeciwko Neronowi i jego metodom rządzenia¹⁰. Oskarża Nerona o splądrowanie całego rzymskiego świata, zabicie wielu senatorów, a ostatecznie o to, że nie zachowuje nawet pozorów rozsądnego władcy¹¹. W ten sposób, po scharakteryzowaniu panowania cesarza, trudno było uznać je za sprawowane właściwie, jak za czasów Augusta, ponieważ princeps miał wspierać prawidłowe funkcjonowanie państwa, a Neron wyraźnie nie spełniał tych oczekiwań. Władza była częścią dziedzictwa rodziny spadkobierców Augusta¹². Rządy cesarzy z dynastii julijsko-klaudyjskiej i ich polityka wobec krewnych doprowadziła do tego, że pod koniec rządów Nerona pozostał on ostatnim z potomków Augusta. Windeks, zdając sobie sprawę, że nie ma innych spadkobierców Augusta, uznał, że właściwą drogą będzie pozbawienie Nerona zaszczytu tytułowania się augustem¹³ i nazwanie go Ahenobarbusem. Miało to pozbawić go możliwości bycia prawowitym władcą z dynastii julijsko-klaudyjskiej oraz postawić w pozycji uzurpatora. W swoim przemówieniu, oprócz wskazania na Nerona jako tyrana, Windeks zwraca uwagę na jego zainteresowania teatralne i śpiew hańbiące imiona i tytuły, które posiada. Wzywa on też do nazywania go Tiestesem, Edypem, Alkmeonem lub Orestesem, a więc imionami postaci, które grał Neron. Wszystko to

⁴ Zob. również Martin 1974 (praca koncentrująca się głównie na interpretacji znaczenia monet jako najbardziej wiarygodnego źródła).

⁵ Kluczek 2021, 59–60.

⁶ Noreña 2011, 300–303; Kluczek 2021, 98–99.

⁷ Arist. *Rh.* 1358A–1358B.

⁸ Kopij 2017, 66.

⁹ Byra 2014, 57.

¹⁰ Cass. Dio LXIII 22.4–5; Raoss 1958, 46–47; 1960, 37–38; Shotter 1975, 64; Morgan 2005, 18–19.

¹¹ Królczyk 2018, 860.

¹² Cirkin 2008, 282–283. O sukcesji władzy cesarskiej zob. również Sawiński 2016, 163–217.

¹³ Byra 2014, 57–58.

są imiona bardzo wymowne: nosili je matkobójcy, ojcobójcy i kazirodcy¹⁴. Takie zarzuty kierowane przeciwko komukolwiek w Rzymie mogły mieć bardzo ciężkie konsekwencje¹⁵. Warto też wspomnieć o wątkach w przemówieniu Windeksa, które przytoczył Kasjusz Dion: oskarżeniu Nerona o rozpustę z niewolnikiem Sporusem, który miał zostać jego żoną, oraz z Pitagorasem, który został później jego mężem. W edyktach Windeks nazywał go Ahenobarbusem i kiepskim kitarzystą¹⁶, co może oznaczać, że ich styl i ton przekazu, oszczerczy względem Nerona, był mniej więcej podobny do jego przemówienia. Panowanie Nerona traciło legitymację ze względu na jego haniebną styl życia.

Na zakończenie przemówienia Windeks wezwał Rzymian do pomocy w uwolnieniu całego świata; cały świat to ewidentnie Cesarstwo Rzymskie, które warto było wyzwolić ze zbrodniczego zniewolenia przez Nerona. Sam przywódca powstania nosił przydomek Windeks, co tradycyjnie tłumaczy się jako „mściciel”, ale lepszym znaczeniem jest „opiekun” albo „obrońca”. Całkiem możliwe, że przywłaszczył sobie to imię właśnie podczas powstania, ponieważ termin *vindex* był synonimem *adsertor*, co w rzymskim prawie oznaczało człowieka, który staje w sądzie w obronie osoby nielegalnie zniewolonej¹⁷. Wybierając tak wymowny przydomek, od razu dał do zrozumienia wszystkim, że przybył, aby uwolnić Rzymian z niewoli. Windeks miał najwyraźniej współników w Rzymie, ponieważ pojawiały się tam napisy z wołaniem mściciela – *Vindicem poscebant*¹⁸. W ten sposób włączył siebie w długi i czcigodny szereg *vindices libertatis*, zaczynający się od Brutusa wypędzającego królów z Rzymu.

Aby idee zawarte w przemówieniu dotarły do jak najszerszego grona odbiorców, Windeks nie ograniczał się do pisemnych apeli i publicznych tyrad, ale wykorzystywał także emisje monet¹⁹. Ponieważ główna mennica pozostała w Lugdunum, najprawdopodobniej musiał reaktywować starą znajdującą się we Vienne, która wsparła jego działania²⁰. Te monety mogą dokładniej określić cele Windeksa. Warto podkreślić, że wśród całej spuścizny jego numizmatów najliczniej reprezentowane są dwa typy rewersów, co może oznaczać, iż właśnie te treści miały największe znaczenie dla działań Windeksa²¹. Pierwszym są emisje, na których umieszczono wieniec dębowy wokół legendy SPQR lub SPQR OB C(ives) S(ervatos)²², z którym często używano awersu SALVS GENERIS HVMANI²³. Drugi typ rewersu to legenda SIGNA P(opuli) R(omani)²⁴ z dwiema chorągwiami rzymskimi po bokach orła legionowego, za którymi znajduje się ołtarz; w tym przypadku często używano awersu z legendą MARS VLTOR²⁵. Oba typy

¹⁴ Cass. Dio LXIII 22.5–6.

¹⁵ Charczenko 2013, 101.

¹⁶ Suet. *Nero* 41.

¹⁷ Kraay 1949, 140.

¹⁸ Suet. *Nero* 45.2.

¹⁹ Kluczek 2011, 164.

²⁰ RIC I², s. 198; Królczyk 2012, 26.

²¹ Kraay 1949, 130; RIC I², s. 199.

²² RIC I², *Civil Wars*, nr 46, 52–56, 58, 65–66, 68–69, 71–71.

²³ RIC I², *Civil Wars*, nr 68–69, 71–73; Królczyk 2018, 862.

²⁴ RIC I², *Civil Wars*, nr 39, 50–51, 57, 63–64, 70a–b, 80.

²⁵ RIC I², *Civil Wars*, nr 50–55.

przedstawień rewersowych pojawiały się już wcześniej, a ich symbolika nawiązywała do pryncypatu Augusta²⁶.

Wieniec został подарowany Augustowi w 27 roku p.n.e. przez senat²⁷ jako korona obywatelska dla zbawiciela państwa, symbolizując tym samym miłosierdzie wobec wrogów i samo zakończenie wojny domowej, w wyniku której August stał się głową państwa²⁸. Typ monet z wieńcem na rewersie i legendą *Ob Cives Servatos* (za uratowanie obywateli) był bity przez Augusta w wielu częściach cesarstwa. Po śmierci Augusta Tyberiusz zrezygnował z odwołań do tej symboliki. Dopiero gdy władzę po Tyberiuszu przejął Kaligula, powrócono do emisji monet z wyobrażeniem wieńca i legendą SPQR P(ater) P(atriae) OB C(ives) S(ervatos), dodając P(ater) P(atriae)²⁹. Klaudiusz również użył tego typu dla upamiętnienia swojego wstąpienia na tron³⁰. W końcu sam Neron nawiązał do tej symboliki przy okazji ogłoszenia sukcesji³¹. Te przykłady mogą wskazywać, że Windeks w 68 roku użył metody charakterystycznej dla dynastii julijsko-klaudyjskiej, by ogłosić nadejście nowego cesarza³². Jednak w przeciwieństwie do poprzednich emisji nie wskazano następcy, choć wiemy, że był nim Galba. Odpowiedź na pytanie, dlaczego to uczyniono, podają źródła narracyjne. Galba, gdy tłum ogłosił go cesarzem, odmówił tego tytułu, twierdząc, że może go nadać tylko senat. Gdy żołnierze ogłosili cesarzem Werginiusza Rufusa, odmówił on tego tytułu i oświadczył, że tylko senat może mu nadać taką władzę³³. Dlatego zachowanie Galby było oczywiste dla jego współczesnych. Gdyby Galba został ogłoszony na monecie nowym cesarzem, nie miałby legitymacji i mógłby zostać uznany za samozwańca³⁴. Z tego powodu moneta jedynie sugeruje istnienie godnego spadkobiercy i wzywa do udzielenia mu wsparcia³⁵. Typ rewersu z wieńcem dębowym wokół legendy SPQR lub SPQR OB C(ives) S(ervatos) można również interpretować jako apel do senatorów o wsparcie Windekasa w konflikcie z Neronem i odwrócenie się od cesarza.

W przypadku tego typu rewersu często stosowano awers z legendą SALVS GENERIS HVMANI, którego geneza sięga czasów panowania Augusta, kiedy przywrócono starożytny rytuał *augurium salutis*³⁶. SALVS oznacza zdrowie ludu rzymskiego lub dobro publiczne państwa. W początkowym okresie bogini Salus i zapewniane przez nią dobro były związane z domem cesarskim³⁷. Przed Windeksem ostatni raz wizerunek Salus został wybity przez Nerona po nieudanym i ujawnionym spisku Pizona. Windeks zastosował oryginalne podejście do tego awersu – pominął wiele wariantów ikonograficznych SALVS, natomiast wybrał typ używany

²⁶ RIC I², *Aug.*, nr 40a, 43–44, 90–95, 103–106; *Tib.*, nr 23.

²⁷ *Aug. Anc.* 34.

²⁸ Kraay 1949, 130; Mattingly 2005, 121.

²⁹ RIC I², *Gaius*, nr 37.

³⁰ RIC I², *Claud.*, nr 4–5.

³¹ RIC I², *Nero*, nr 1–3.

³² Kraay 1949, 131.

³³ Cass. Dio LXII 25.1.

³⁴ Cox 2022, 191–193.

³⁵ Kraay 1949, 132–133.

³⁶ Cass. Dio XXXVII 24–25; Sutherland 1984b, 29–32.

³⁷ Gelbke 1885, 1182; Sutherland 1984b, 29.

przez Augusta. Wybrana ikonografia przedstawia Wiktorię trzymającą wieniec oraz gałązkę palmową i stojącą na kuli ziemskiej. Do tego dodał legendę SALVS GENERIS HVMANI³⁸. Jest też inny wizerunek Wiktorii z tą samą legendą, na którym przedstawiono ją stojącą na globie i rysującą na tarczy literę V³⁹. Wiktoria miała zatem zwiastować Windeksowi i Galbie zwycięstwo w wojnie⁴⁰. Legenda i wizerunek przekazują różne, ale uzupełniające się idee. Można to interpretować jako dobrobyt rodzaju ludzkiego, do którego doprowadzi zwycięstwo w tej wojnie oraz wezwanie do odejścia od Nerona⁴¹. Ważne było, aby w centrum przekazu ideologicznego znalazł się lud rzymski, a nie rodzina cesarska, ponieważ Neron był ostatnim żyjącym potomkiem Augusta, a Windeks z Galbą mieli go zabić. Również w źródłach narracyjnych można prześledzić odwołania do *genus humanum*⁴², co wzmacnia znaczenie przesunięcia akcentów. Ołtarz poświęcony Salus odnaleziono na terenie Galii⁴³, gdzie doszło do buntu Windeksa, co dodatkowo podkreśla znaczenie tego kultu⁴⁴.

Awers z legendą SALVS GENERIS HVMANI nie zawsze przedstawiał wizerunek Wiktorii. Istnieje również typ monety, na której przedstawiona jest skrzydlata bogini Pax/Nemesis, wskazująca kaduceuszem węża znajdującego się przed nią⁴⁵. Nemesis, bogini losu podobna do Mojry, w odmienny sposób decyduje o losie człowieka – zsyła mu szczęście lub nieszczęście, zależnie od jego czynów. Nemesis często występuje jako bogini karząca i mszcząca się, co podkreśla inny aspekt zwycięstwa, zemstę: i ostrzeżenie przed nią⁴⁶. Windeks zaczerpnął ten wizerunek z monety Klaudiusza, któremu towarzyszyła legenda PACI AVGVSTAE⁴⁷. Początkowo przyjął rewers tej monety bez zmian, wykorzystując go jednak jako awers. Zamiast rewersu zastosowano typ SPQR w wieńcu dębowym⁴⁸. Nemesis, podobnie jak Wiktoria, została przedstawiona jako postać skrzydlata, trzymająca kaduceusz, będący atrybutem Felicitas⁴⁹. Można przypuszczać, że Nemesis symbolizuje zwycięstwo w wojnie domowej, a kaduceusz może oznaczać przesunięcie akcentu z zemsty na miłosierdzie i zgodę, co miało prowadzić do *Pax Augusta*. Biorąc pod uwagę *cognomen* Windeks, moneta z legendą SALVS GENERIS HVMANI oraz wizerunkiem Nemesis była trafnym wyborem, ponieważ symbolizowała zwycięstwo w wojnie domowej, obiecanie przez boginię, oraz zapowiedź dobrobytu w państwie⁵⁰.

Drugi najpopularniejszy typ rewersu to legenda SIGNA P(opuli) R(omani) i wizerunek dwóch wojskowych sztandarów rzymskich po bokach orła legionowego. Ten typ był użyty przez

³⁸ Kraay 1949, 137.

³⁹ RIC I², *Civil Wars*, nr 75.

⁴⁰ Mattingly 2005, 129.

⁴¹ Stoyas 2009, 1067.

⁴² Suet. *Gal.* 9.2.

⁴³ *CIL* XIII 1589.

⁴⁴ Kraay 1949, 138.

⁴⁵ RIC I², *Civil Wars*, nr 74.

⁴⁶ Gelbke 1885, 912; Sutherland 1984b, 199; Mattingly 2005, 135.

⁴⁷ RIC I², *Claud.*, nr 9; Kraay 1949, 137.

⁴⁸ RIC I², *Civil Wars*, nr 56.

⁴⁹ Gelbke 1885, 525; Kraay 1949, 137.

⁵⁰ Kraay 1949, 138.

młodego Cezara po raz pierwszy w 42 r. p.n.e. w połączeniu z legendą S(enatus) C(onsulto)⁵¹. Podczas wojny domowej w 31 r. p.n.e. Marek Antoniusz kilkakrotnie użył tego rewersu, w legendach nawiązując do konkretnych legionów i kohort pretorianów⁵². Później podobny rewers, lecz z legendą MAR(s) VLT(or) był używany przez Augusta, który w tym momencie sprawował samodzielną władzę⁵³. Ze względu na politykę dynastii julijsko-klaudyjskiej monety tego typu były rzadko emitowane po Auguście; ich liczba znacząco wzrosła dopiero pod koniec panowania Nerona. Monety bite przez Nerona różniły się szczegółami: miały trzy sztandary i brak legendy na rewersie, natomiast awers zawierał jego tytuł⁵⁴. Na podstawie legendy IMP(erator) można datować je na okres po 66 roku, kiedy ukląkł przed nim Tiridates⁵⁵. Przypuszcza się, że te monety zostały wybite przez Nerona w czasie jego podróży do Grecji lub w związku z wydarzeniami, które mogły osłabić lojalność żołnierzy, czyli śmiercią braci Skryboniuszy czy dowódcy legionów wschodnich Korbulona⁵⁶. Działania te mogły podkopać oddanie żołnierzy wobec Nerona, dlatego potrzebny był apel o lojalność. Windeks zaadaptował ten rewers, dodając legendę SIGNA P(opuli) R(omani), wskazującą, że prawdziwe sztandary ludu rzymskiego są po jego stronie. Zamiast trzech sztandarów zastosował dwa, a pośrodku umieścił orła legionowego. Głowice sztandarów również się różniły – Windeks użył otwartej prawej dłoni jako symbolu siły zamiast ostro zakończonych głowic⁵⁷. W tle, między orłem a sztandarem, znajdował się ołtarz, który najwyraźniej miał mniejsze znaczenie. Można go interpretować jako kult orła legionowego, a bardziej prawdopodobnie jako nawiązanie do ceremonii *lustratio*⁵⁸, odbywającej się na początku każdej kampanii wojennej. Dzięki temu typowi monety Windeks kierował swój apel do rzymskich żołnierzy. Istnieje również przypuszczenie, że był on skierowany konkretnie do legionu podległego Galbie, na co wskazywać może ręka na sztandarze – emblemat VI legionu *Victrix*. Brakuje jednak przekonujących dowodów, że legion używał tego symbolu przed 89 rokiem. Wydaje się, że apel o lojalność swojego legionu powinien był wygłosić sam Galba, który również emitował monety. Windeks natomiast miał powody, by bardziej obawiać się legionów rozmieszczonych na germańskiej granicy. Zarówno Windeks, jak i Galba, nie mogli ze swoimi oddziałami liczyć na pokonanie germańskich legionów w polu, więc jedyną szansą Windeksa na sukces było nakłonienie ich do lojalności⁵⁹. Dlatego mógł starać się agitować wśród legionistów na rzecz swojego poparcia, korzystając z wiernych mu ludzi i umieszczając odpowiedni apel na monetach⁶⁰.

W przypadku tego typu rewersu często stosowano awers przedstawiający brodatego Marsa w hełmie z legendą MARS VLTOR. Mars, jako ojciec państwa rzymskiego, często występuje

⁵¹ RRC, 497.3.

⁵² RRC, 544.1–11, 546.1.

⁵³ RIC I², *Aug.*, nr 103, 106, 109.

⁵⁴ RIC I², *Nero*, nr 68.

⁵⁵ Kraay 1949, 133.

⁵⁶ Kraay 1949, 134.

⁵⁷ Kraay 1949, 135.

⁵⁸ Gelbke 1885, 793; Kraay 1949, 136.

⁵⁹ Brunt 1959, 532; Hainsworth 1962, 89; Shotter 1975, 65; Murison 1999, 3–4.

⁶⁰ O znaczeniu odwołań do *fides* i *concordia* w kontekście militarnym w tym okresie zob. również Łuć 2005, 403–419.

w roli mściciela i patrona wojny⁶¹. Napis MARS VLTOR nawiązuje bezpośrednio do Augusta, gdyż to właśnie temu bóstwu pierwszy princeps zadedykował świątynię⁶². Termin VLTOR jest synonimem dwóch innych określeń – *adsertor* i *vindex* – które razem można przetłumaczyć jako „mściciel”. Czasowniki łacińskie *ulciscor* i *vindico* dały początek wielu słowom związanym z zemstą. Choć te pojęcia są synonimiczne, to nie są analogiczne – pierwotnie *ultio* i *ulciscor* odnosiły się do zemsty jako reakcji na już popełnioną krzywdę, podczas gdy *vindico* oznaczało działanie mające na celu zapobieżenie wyrządzeniu szkody. Jednak już w I wieku n.e. rozróżnienie to niemal całkowicie zanikło, co sprawiało, że Windeks mógł swobodnie używać obu terminów zamiennie. Słowo *vindico* i jego pochodne odgrywały ważną rolę w rzymskiej terminologii prawniczej⁶³. Podobnie termin *adsertor libertatis*, jak wspominałem na początku, był stosowany w prawie rzymskim i odnosił się do osoby, która przed sędzią broniła kogoś bezprawnie zniewolonego. Tytuł ten przyjął również August na monetach z inskrypcją LIBERTATIS P(opuli) R(omani) VINDEX⁶⁴, co oznaczało, że był uznawany za wyzwolicieła ludu rzymskiego. Pojawia się tu termin *libertas*, który oznacza wolność. Od początku pryncypatu to pojęcie stało się domeną princepsa, zyskując wymiar propagandowy⁶⁵. Natomiast w czasie powstanie Windeksa *libertas* nabrała znaczenia wolności ludu i senatu rzymskiego w wyznaczaniu princepsa⁶⁶. W jego kontekście źródła narracyjne również używają terminu *adsertor*. Moneta typu MARS VLTOR była przesłaniem buntowników, sugerującym, że boski ojciec Rzymu, Mars – bóg wojny – stoi po ich stronie i że wojna będzie toczona pod jego opieką. Był to sprytny zabieg propagandowy, gdyż rewers monety adresowany był do wojska, a awers wskazywał, pod czym patronatem będzie toczyć się kampania i w jakim celu. Przekaz wzywał do wyzwolenia ludu rzymskiego spod bezprawnych rządów Nerona.

Powyżej scharakteryzowano monety, które zostały wybite w największej liczbie, co może sugerować, że to właśnie one zawierały najważniejsze przesłanie. Poniżej zostaną przedstawione numizmaty o znacznie mniejszej liczbie emisji, dlatego możemy przypuszczać, że ich treść stanowiła uzupełnienie wcześniej omówionych. Pierwszym przykładem jest moneta z awersem PAX ET LIBERTAS przedstawiającym złożone ręce trzymające kaduceusz z rewersami SIGNA P(opuli) R(omani)⁶⁷ lub SPQR⁶⁸. Kaduceusz jest berłem boga Merkurego, symbolem pojednania, był używany przez Rzymian jako atrybut posłańców pokoju⁶⁹. Przedstawienie uścisku dłoni z umieszczonym między nimi kaduceuszem stanowi symbol porozumienia⁷⁰. Ten typ monety może oznaczać przesłanie do senatu i armii, że zjednoczywszy się z buntownikami, wspólnie doprowadzą do pokoju i wolności w państwie.

⁶¹ Mattingly 2005, 131.

⁶² Suet. *Aug.* 29; Ov. *Fast.* V 550.

⁶³ Madejski 2018, 53.

⁶⁴ RIC I², *Aug.*, nr 476.

⁶⁵ Kraay 1949, 139–140.

⁶⁶ Kluczek 2011, 161–162.

⁶⁷ RIC I², *Civil Wars*, nr 57.

⁶⁸ RIC I², *Civil Wars*, nr 58.

⁶⁹ Gelbke 1885, 274, 616.

⁷⁰ Mattingly 2005, 123, 146.

Typem awersu, który ma republikańską proveniencję⁷¹, jest GENIVS P(opuli) R(omani), przedstawiający popiersie brodatego Geniusza przed berłem. Geniusz znajdował się w każdej osobie, miejscu i społeczeństwie, uosabiał najlepsze cechy i był opiekunem, w tym przypadku, ludu rzymskiego⁷². Używając tego typu awersu, często wskazywano, że są lub powinny być brane pod uwagę interesy ludu⁷³. Na monecie przedstawiono berło, co zwykle oznacza godność i władzę⁷⁴. Do tego typu awersów zastosowano rewersy MARS VLTOR⁷⁵, SIGNA P(opuli) R(omani)⁷⁶, SPQR⁷⁷, I(upiter) O(ptimus) MAX(imus) CAPITOLINVS⁷⁸. Być może chodziło tu o to, że dwa orzędzia miały na celu wezwanie wojska i senatu do działania w interesie ludu rzymskiego i nadania mu władzy, na co może wskazywać berło przed głową Geniusza. Z kolei dwa inne pokazywały, że buntownicy znajdują się pod auspicjami bogów.

Szczególnie interesujący jest typ monety, który występuje wyłącznie w jednej wersji, z awersem HERCVLES ADSERTOR, przedstawiającym popiersie Herkulesa w wieńcu laurowym, oraz rewersem FLORENTE FORTVNA P(opuli) R(omani), z wizerunkiem Fortuny trzymającej wieniec i róg obfitości⁷⁹. Herkules był często używany jako symbol cesarza działającego dla dobra ludu⁸⁰. Niektórzy badacze interpretują to jako aluzję Windeksa do samego siebie – człowieka potrzebującego mocy tego herosa, by wyzwolić lud rzymski spod tyranii Nerona, co sugeruje synonimia słów *vindex* i *adsertor*⁸¹. Moim zdaniem jednak bardziej prawdopodobna jest interpretacja, że aluzja ta dotyczy Galby, a nie samego Windeksa, na co może wskazywać apel Windeksa do Galby o objęcie roli *adsertor generis humani*⁸². Warto również zwrócić uwagę na fakt, że Herkules nosi wieniec laurowy, będący symbolem władzy cesarskiej, oraz że cesarze byli wcześniej przedstawiani właśnie pod postacią Herkulesa. To Galba, a nie Windeks, miał zająć miejsce Nerona. Rewers monety przedstawia Fortunę – boginię publicznego szczęścia ludu rzymskiego – trzymającą wieniec i róg obfitości⁸³. Nie była ona postrzegana przez Rzymian w sposób abstrakcyjny, lecz jako prawdziwa boska siła zdolna zarówno do wyniesienia ludzi, jak i do ich upadku⁸⁴. Połączenie wizerunków Fortuny i Herkulesa może dodatkowo potwierdzać, że moneta ta odnosi się do Galby, gdyż ta właśnie bogini należała do najbardziej przez niego czczonych. Już w chwili osiągnięcia pełnoletności Galba przeznaczył w swoim domu osobne pomieszczenie na jej cześć⁸⁵. Przesłanie opisywanej monety może być następujące: Galba podejmuje nadludzkie i półboskie wysiłki, by pomścić lud rzymski, a w zamian For-

⁷¹ Kraay 1949, 141.

⁷² Gelbke 1885, 557.

⁷³ Mattingly 2005, 128.

⁷⁴ Mattingly 2005, 131.

⁷⁵ RIC I², *Civil Wars*, nr 43–44, 47–48.

⁷⁶ RIC I², *Civil Wars*, nr 45.

⁷⁷ RIC I², *Civil Wars*, nr 26.

⁷⁸ RIC I², *Civil Wars*, nr 42.

⁷⁹ RIC I², *Civil Wars*, nr 49.

⁸⁰ Mattingly 2005, 131.

⁸¹ Kraay 1949, 139–140; RIC I², s. 199.

⁸² Suet. *Gal.* 9.2.

⁸³ Gelbke 1885, 1428.

⁸⁴ Mattingly 2005, 133, 135.

⁸⁵ Suet. *Gal.* 4.3.

tuna obdarzy go władzą, czego symbolem jest wieniec w jej dłoni, oraz zapewni dostatek i dobrobyt, co obrazuje róg obfitości⁸⁶.

Innym typem monety, występującym wyłącznie w jednej formie, z unikalnym połączeniem na awersie — niespotykanym więcej w mennictwie rzymskim — jest emisja z legendą CONCORDIA ORB(is) TER(rarum) i wizerunkiem bogini Concordii w diademie⁸⁷. Natomiast na rewersie zawarta jest legenda PIA FELICITAS oraz wizerunek bogini Felicitas, która trzyma misę nad ogniem płonącym na ołtarzu oraz krótkie berło⁸⁸. Concordia symbolizuje zgodę między obywatelami oraz harmonię w państwie. Odnosi się do pożądanego rezultatu — harmonii, do której dąży twórca legendy wybitej na monecie. Natomiast *orbis terrarum* nadaje ruchowi charakter uniwersalny i jednocześnie zawiera deklarację lojalności wobec Rzymu⁸⁹. Rewers przedstawia personifikację pomyślności i dobrobytu materialnego, czyli boginię odprawiającą rytuał nad ołtarzem⁹⁰. Moneta ta może nieść przesłanie o konieczności osiągnięcia porozumienia z buntownikami, co doprowadzi do szczęścia i pomyślności w państwie⁹¹. Z kolei przedstawienie ołtarza może sugerować, że Windeks planował budowę świątyni ku czci Concordii⁹².

ROMA i ROMA RESTITVTA to kolejne interesujące typy awersów, które zawsze występowały w połączeniu z rewersami przedstawiającymi IVPITER CVSTOS, CONSERVATOR lub LIBERATOR. Na awersach widniało popiersie bogini Romy w hełmie⁹³ lub koronie z muru⁹⁴, stanowiące personifikację Rzymu, oraz boginię przynoszącą zwycięstwo⁹⁵. Część legendy RESTITVTA może sugerować, że nadszedł czas na przywrócenie porządku w Rzymie. Biorąc pod uwagę, że jest to typ monet z okresu Augusta, można przypuszczać, iż przekazem było dążenie do odnowienia ładu w Rzymie na wzór czasów augustowskich. Na rewersie przedstawiono Jowisza, siedzącego i nagiego do pasa, trzymającego w jednej ręce berło, a w drugiej błyskawicę. Typ legendy IVPITER CVSTOS został bezpośrednio zaczerpnięty z monet Nerona, który wprowadził ten motyw po spisku Pizona. Windeks, używając tego typu monet, chciał zapewne zasugerować, że bogowie opuścili Nerona i przeszli na jego stronę⁹⁶. Jowisz, jako centralna postać, musiał pełnić określoną funkcję⁹⁷, co można wywnioskować z przydomków występujących w legendach. CVSTOS i CONSERVATOR oznaczają „opiekuna”⁹⁸, LIBERATOR – „wyzwolicieła”. Do tego samego typu rewersu IVPITER CVSTOS stosowano także awers z legendą VIRT(us) i popiersiem w hełmie, uosabiającym męstwo *virtus*⁹⁹. *Virtus* zazwyczaj symboli-

⁸⁶ Mattingly 2005, 134.

⁸⁷ Kluczek 2011, 168.

⁸⁸ RIC I², *Civil Wars*, nr 41.

⁸⁹ Gelbke 1885, 138; Mattingly 2005, 130, 134.

⁹⁰ Gelbke 1885, 525; Mattingly 2005, 134; Kluczek 2011, 166–167.

⁹¹ Kluczek 2011, 166.

⁹² Gelbke 1885, 318; Mattingly 2005, 147.

⁹³ RIC I², *Civil Wars*, nr 60–61.

⁹⁴ RIC I², *Civil Wars*, nr 59.

⁹⁵ Gelbke 1885, 1166; Mattingly 2005, 129, 131.

⁹⁶ Kraay 1949, 140–141.

⁹⁷ Mattingly 2005, 131.

⁹⁸ Kraay 1949, 141.

⁹⁹ RIC I², *Civil Wars*, nr 78.

zuje waleczność i odwagę żołnierza na polu bitwy¹⁰⁰. Ten typ monety można interpretować jako apel do żołnierzy, by wykazali się odwagą i przyłączyli do Windekse, za co mieliby uzyskać opiekę Jowisza.

Początek otwartego buntu Galby, podobnie jak w przypadku Windekse, rozpoczął się od przemówienia¹⁰¹. Galba, decydując się wesprzeć Windekse, z wyprzedzeniem podjął przygotowania do swojego wystąpienia, by zgromadzić ludzi i zyskać ich poparcie¹⁰². Krążące wśród ludności pogłoski dodatkowo sprzyjały zgromadzeniu licznych słuchaczy podczas wystąpienia. Choć tekst przemówienia nie jest nam znany, można przypuszczać, że propagował on prorocтва zapowiadające jego przyszłe panowanie. Wśród korzystnych wróżb znajdowały się przepowiednie szlachetnej dziewczyny oraz kapłana świątyni Jowisza, którzy twierdzili, że władca tego świata wyjdzie z Hiszpanii¹⁰³. Wspomina się również legendy o Auguście, który przepowiedział młodemu Galbie, że kiedyś zazna smaku władzy, oraz opowieści o żrebięciu muła¹⁰⁴. Galba mógł wykorzystać te prorocтва, by przekonać ludzi, że jego rządy zostały przewidziane przez bogów i samego Augusta. Pojawiały się także plotki związane bezpośrednio z Hiszpanią, co może sugerować, że ich rozprzestrzenianie rozpoczęło się właśnie w tej prowincji. Jedną z tych pogłosek wspominała o chłopcu, który przedwcześnie osiwił – zdarzenie to interpretowano jako symboliczne przejście władzy od młodego cesarza do starszego. Inny przypadek dotyczy *fascēs*, symbolu najwyższej władzy. W jeziorze, po uderzeniu pioruna, znaleziono *fascēs*, co uznano za znak od Jowisza¹⁰⁵. Błyskawica, będąca symbolem tego boga, miała wskazywać, że Jowisz opuścił Nerona i przeszedł na stronę Galby, który dzięki boskiej opiece miał teraz objąć władzę.

Ludzie zgromadzeni na przemówieniu najwyraźniej już wiedzieli, że Galba został wybrańcem bogów, więc zanim wspiął się na podium, tłum zdążył ogłosić go cesarzem¹⁰⁶. Pomimo osiągnięcia zamierzonego efektu, Galba już na początku zrzekł się tytułu cesarza, deklarując, że będzie służył ojczyźnie, i przyjął tytuł legata senatu oraz ludu rzymskiego. Galba doskonale rozumiał swoje działania i wiedział, że może uzyskać prawo do tronu, jedynie gdy zatwierdzi je senat. Chociaż oficjalnie nie zadeklarował swoich roszczeń do władzy, on i Windeks już wcześniej uzgodnili, że Galba zajmie miejsce Nerona. Podczas przemówienia zgromadzono portrety ofiar cesarza, a samo wystąpienie miało wyraźnie antyneroniański charakter. W trakcie aktywnej fazy powstania, gdy Galba zbierał wojska i umacniał miasta, ponownie przeprowadzano wróżby, które miały wskazywać, że wojna będzie sprawiedliwa i wspierana przez bogów. Jednym z interesujących przykładów celowego odwołania do boskiej interwencji było odnalezienie statku pełnego broni, dryfującego bez załogi, co interpretowano jako dowód na po-

¹⁰⁰ Gelbke 1885, 639; Mattingly 2005, 130.

¹⁰¹ Królczyk 2018, 864.

¹⁰² Plut. *Galb.* 5.

¹⁰³ Suet. *Gal.* 9.2.

¹⁰⁴ Suet. *Gal.* 4.

¹⁰⁵ Suet. *Gal.* 4.

¹⁰⁶ Suet. *Gal.* 10.1; Plut. *Galb.* 5.

parcie bogów dla wojny. Wszystkie te wydarzenia miały na celu przekazanie ludziom jasnej wiadomości, że Neron nie sprostął roli władcy, doprowadzając państwo do upadku, za co bogowie go opuścili i przeszli na stronę Galby. Galba wysłał także edykty do innych prowincji, nawołując do przyłączenia się do niego i wspólnego obalenia cesarza¹⁰⁷.

Emisje monet z Hiszpanii mają ten sam charakter co emisje galijskie, potwierdzając sojusz pomiędzy Windeksem a Galbą¹⁰⁸, jednak można zauważyć kilka drobnych różnic, które pozwalają precyzyjniej określić cele, jakie stawiał sobie ten drugi. Prawdopodobnie mennica, z której korzystał Galba, znajdowała się w Tarraco. W przeciwieństwie do Winkesa prokonsul Hiszpanii Tarrakońskiej miał dostęp do kopalni srebra¹⁰⁹. Wśród emisji Galby można wyróżnić dwa główne typy monet, które zachowały się w największej liczbie¹¹⁰. Na podstawie analogii z Winksem można przypuszczać, że nadawał im szczególne znaczenie. Pierwszy typ posiada awers LIBERTAS RESTITVTA oraz rewers SPQR¹¹¹, na którym umieszczono tarczę otoczoną wieńcem dębowym. Tego typu rewers można uznać za kolejne potwierdzenie współpracy między Hiszpanią a Galią, gdyż w Galii był to również jego dominujący typ, stosowany od czasów Augusta, symbolizujący pojawienie się nowego princepsa. Awers typu SALVS GENERIS HVMANI, używany przez Winksa, został przez Galbę zastąpiony awersem LIBERTAS RESTITVTA z przedstawieniem Libertas. Wydaje się, że LIBERTAS RESTITVTA mogło być hasłem politycznym partii Galby, ponieważ Libertas symbolizuje wolność od tyranii Nerona¹¹². Biorąc pod uwagę wieńiec dębowy Augusta, który na rewersie oznaczał nadejście nowego władcy, awers może sugerować, że nowy princeps przywróci wolność, odebraną przez obecnego cesarza. Galba ogłosił, że po objęciu władzy stanie się wyzwolicielem ludu rzymskiego, co znajduje potwierdzenie w źródłach pisanych. Nawet jego przemówienie miało formę, jakby dawał wolność zniewolonym¹¹³.

Oddzielnie warto zwrócić uwagę na podobny typ monety z awersem LIBERTAS, natomiast użyty z rewersem z legendą RESTITVTA P(opuli) R(omani) oraz z wizerunkiem pileusa pomiędzy dwoma sztyletami¹¹⁴. Naśladuje on rewers wybity przez Brutusa po zamachu na Cezara¹¹⁵. Pileus to czapka, którą otrzymywał wyzwolony niewolnik jako symbol wolności. Bogini Libertas była w niej często przedstawiana¹¹⁶. Motyw pileusa ze sztyletami oraz legenda rozpoczynająca się na awersie i kontynuowana na rewersie – LIBERTAS RESTITVTA P(opuli) R(omani) – wskazuje, że Galba wyruszył na wojnę, by przywrócić i bronić wolności ludu rzymskiego.

Drugi typ monety, najczęściej spotykany, posiada awers z napisem BON(us) EVENT(us) oraz rewers ROM(a) RENASC(ens)¹¹⁷. Awers przedstawia kobiece popiersie, mimo że Bonus

¹⁰⁷ Suet. *Gal.* 10.

¹⁰⁸ Mattingly 1914, 117; Królczyk 2018, 865.

¹⁰⁹ RIC I², s. 197.

¹¹⁰ RIC I², s. 198.

¹¹¹ RIC I², *Civil Wars*, nr 26–27.

¹¹² Gelbke 1885, 766; Kraay 1956, 57; Cox 2022, 163.

¹¹³ Suet. *Gal.* 9–10.

¹¹⁴ RIC I², *Civil Wars*, nr 24.

¹¹⁵ RRC, 508.3.

¹¹⁶ Gelbke 1885, 766.

¹¹⁷ RIC I², *Civil Wars*, nr 8–9.

Eventus był bogiem zazwyczaj przedstawianym jako młodzieniec. Istniały jednak również jego wyobrażenia w postaci młodej dziewczyny. Bóstwo to stało obok Fortuny na Kapitolu¹¹⁸. Bonus Eventus symbolizuje pomyślne zakończenie, czyli bóstwo to zapewnia sukces we wszelkich przedsięwzięciach¹¹⁹. Można przypuszczać, że moneta ta niesie przesłanie o pomyślnym zakończeniu – Galba zwycięży, przejmie władzę i odrodzi Rzym. Istnieje także podobny typ monety z niewielkimi różnicami, który w istocie ma to samo znaczenie: awers BON(us) EVENT(us) i rewers ROMA RENASCENS¹²⁰. Legenda ROMA RENASCENS jest synonimem legendy używanej przez Windeksa: ROMA RESTITVTA¹²¹.

Galba szczególnie podkreślał znaczenie Rzymu, wykorzystując w tym celu zarówno boginię Romę, jak i Geniusza ludu rzymskiego¹²². Awersy z napisem GENIO P(opuli) R(omani) często przedstawiają personifikację młodego Geniusza z rogiem obfitości¹²³, co odróżnia je od monet Windeksa, na których Geniusz ukazywany był jako brodaty mężczyzna bez rogu obfitości lub z berłem. Podobnie jak w przypadku monet Windeksa najczęściej spotykanymi rewersami były te z przedstawieniem Marsa Mściciela, oznaczone jako MARS VLTOR w różnych wariantach. Bóg ten miał symbolizować zamiar pomśzczenia ludu rzymskiego przez frakcję Galby.

Typ monety z awersem CONCORDIA HISPANIARVM ET GALLIARVM i rewersem VICTORIA P(opuli) R(omani)¹²⁴ jest niezwykle rzadki, ale może rzucić światło na ustalenia zawarte między Windeksem a Galbą. Awers przedstawia popiersie Hiszpanii po prawej stronie oraz popiersie Galii po lewej. Pomiedzy nimi widnieje mała postać Wiktorii stojącej na globusie, trzymającej wieniec, nad którą umieszczono gwiazdę i półksiężyc. Postać Wiktorii z tej monety jest powtórzeniem motywu znanego z monet typu SALVS GENERIS HVMANI¹²⁵. Pod każdą z prowincji przedstawiono symbole reprezentujące ich zasoby i znaczenie. Pod popiersiem Hiszpanii widnieje róg obfitości symbolizujący bogactwo prowincji¹²⁶, natomiast pod popiersiem Galii umieszczono celtycką tarczę wskazującą na obronę cnót rzymskich oraz sławę Galii jako krainy mężnych wojowników¹²⁷. Możliwe, że w umowie między Galbą a Windeksem ustalono, iż pierwszy odpowiada za środki finansowe, dzięki którym przeprowadzono powstanie, natomiast działania zbrojne pozostawiono w gestii drugiego. Przesłanie tej monety mogło być następujące: współpraca między Galią a Hiszpanią prowadzi do zwycięstwa narodu rzymskiego. Po zakończeniu powstania i objęciu władzy przez Galbę wznowiono emitowanie monet, które podkreślały znaczenie porozumienia między obiema prowincjami¹²⁸.

¹¹⁸ Gelbke 1885, 511.

¹¹⁹ Mattingly 2005, 137.

¹²⁰ RIC I², *Civil Wars*, nr 11.

¹²¹ Kraay 1949, 140, 147.

¹²² Kraay 1949, 146.

¹²³ RIC I², *Civil Wars*, nr 16–22.

¹²⁴ RIC I², *Civil Wars*, nr 15.

¹²⁵ Kraay 1949, 141.

¹²⁶ Mattingly 2005, 134.

¹²⁷ Kraay 1949, 142.

¹²⁸ RIC I², *Gal.*, nr 15–18, 35, 49, 54, 88–92, 109.

Wśród monet wybitych przez Galbę i Windeksa warto osobno wyróżnić okazy, które można umownie nazwać augustowskimi, ponieważ na ich awersach widnieje wizerunek Augusta oraz jego tytuły. W zasadzie powtarzają one emisje z czasów Augusta, adaptując ich przesłanie i modyfikując je, aby nadać im nowe, pożądane znaczenie¹²⁹. W przypadku wielu z tych monet trudno jest precyzyjnie określić miejsce ich wybicia. Przykładem adaptacji może być typ z awerssem przedstawiającym popiersie Augusta oraz legendą CAESAR AVGVSTVS, a także rewerssem z napisem SPQR umieszczonym w wieńcu dębowym. Warto zauważyć, że sam August nigdy nie łączył SPQR z *corona civica* – zamiast tego stosował *clupeus virtutis*¹³⁰. Wśród typów monet akceptowanych przez Windeksa i Galbę bez zmian można wymienić następujące warianty: monety z awerssem bez legendy, na którym przedstawiono głowę Augusta, oraz rewerssem ukazującym znak zodiaku Augusta – Koziorożca¹³¹ – niosącego glob¹³². Na górze rewersu widniał róg obfitości symbolizujący dostatek za panowania Augusta¹³³. Awers z legendą CAESAR AVGVSTVS przedstawiał popiersie Augusta w wieńcu, natomiast rewers z legendą DIVVS IVLIVS ukazywał ośmioramienną kometę¹³⁴, która pojawiła się na niebie w czerwcu 44 roku p.n.e. podczas *Ludi Victoriae Caesaris*. August wykorzystał to zjawisko jako znak ubóstwienia Cezara. Z biegiem czasu gwiazda zaczęła pojawiać się na monetach jako symbol nadziei¹³⁵.

Innym interesującym typem jest awers z legendą AVGVSTVS DIVI F(ilius), przedstawiający popiersie Augusta, oraz rewers z legendą IMP(erator) XII i wizerunkiem szarżującego byka¹³⁶. Ten motyw miał podwójne znaczenie – nawiązywał do pierwszego *cognomen* Augusta, „Thurinus”, a także mógł symbolizować południową Galię¹³⁷. Do monet przypisywanych Hiszpanii można zaliczyć typ z rewerssem HISPANIA, przedstawiającym personifikację Hiszpanii trzymającą krótkie kłosa i okrągłą tarczę¹³⁸. Monety tego typu miały przypominać o panowaniu Augusta, do którego nawiązywali buntownicy. Rządy Nerona stały się niepopularne, dlatego przypomnianie o spokojnych i pomyślnych rządach Augusta (*Saturnia regna*¹³⁹) było szczególnie istotne¹⁴⁰.

Zamysły Windeksa i Galby, wyrażone na monetach, w edyktach i przemówieniach, wskazują, że ich polityka była adresowana do obywateli rzymskich, których zachęcali do udziału w przywracaniu porządku i wolności w państwie. Jeśli chodzi o teorię przywrócenia republikańskiego ustroju, nie wydaje się ona uzasadniona¹⁴¹, mimo pojawienia się monet o typie republikańskim, a nawet odniesień do Brutusa. Jednak analiza tonu propagandy jasno wskazuje, że

¹²⁹ Kraay 1949, 147.

¹³⁰ RIC I², *Civil Wars*, nr 106.

¹³¹ Mattingly 2005, 146.

¹³² Mattingly 2005, 76.

¹³³ RIC I², *Civil Wars*, nr 81–82.

¹³⁴ RIC I², *Civil Wars*, nr 92.

¹³⁵ Zanker 1999, 43–44.

¹³⁶ RIC I², *Civil Wars*, nr 100.

¹³⁷ Mattingly 2005, 147.

¹³⁸ RIC I², *Civil Wars*, nr 112.

¹³⁹ Verg. *Ecl.* 4.5.

¹⁴⁰ Kraay 1949, 148.

¹⁴¹ Kraay 1949, 130.

głównym celem było przywrócenie porządku w państwie oraz legalna zmiana princepsa na Galbę przy udziale senatu¹⁴². Cała inicjatywa przebiegała pod opieką bogów i była przedstawiana jako legalne działanie mające na celu uwolnienie ludu rzymskiego spod tyranii Nerona oraz przywrócenie ładu w państwie. Za pomocą monet apelowano do senatu, wojska i ludu, nawołując do wsparcia działań mających na celu odbudowę porządku. Aby wzmocnić przekaz o tym, że bogowie opowiedzieli się po stronie buntowników, wykorzystywano rozmaite wróżby. W propagandzie często odwoływano się do bogów – zarówno patronujących wojnie i zemście, jak i tych, którzy po zwycięstwie mieli zapewnić Rzymianom szczęście i pomyślność.

Podsumowując, można stwierdzić, że buntownicy przede wszystkim kierowali swój apel do wojska i senatu, nawołując do wsparcia ich sprawy. Świadczą o tym m.in. dwa najczęściej spotykane typy monet z rewersem SIGNA P(opuli) R(omani) oraz SPQR. Również częste odniesienia do bogów wojowniczych oraz fakt, że propaganda podkreślała osiągnięcie porządku w wyniku wojny, sugerują, że buntownicy liczyli na poparcie armii, gdyż bez żołnierzy zwycięstwo byłoby niemożliwe. Sam fakt, że germańskie legiony, pomimo rozkazów Nerona, nie zaatakowały Windeksa, dowodzi, iż jego apel do wojska o przyłączenie się do powstania został zauważony¹⁴³. Ostatecznie to, że Windeks bez obaw udał się do legionów pod Vesontio¹⁴⁴, aby negocjować, dodatkowo potwierdza, że buntownicy na wszelkie sposoby starali się przeciągnąć na swoją stronę legiony germańskie, które stanowiły siłę niezbędną do osiągnięcia zwycięstwa.

Bibliografia

Źródła numizmatyczne i epigraficzne

RIC I² = C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I: *From 31 BC to AD 69*, London 1984.

RRC = M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, I, London–Cambridge–New York–Melbourne 1991.

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum*, Berlin 1862–.

Literatura przedmiotu

Brunt P., 1959: *The Revolt of Vindex and the Fall of Nero*, „*Latomus*” 18.3, 531–559.

Bocciarelli D., 2018: *Nouvelles considérations sur les ateliers monétaires de Vienne (?) et de Narbonne (?) durant le principat de Galba*, „*BSFN*” 73.2, 34–42.

Byra M., 2014: *Wojna o tron Cezarów (68–70 r. n.e.)*, Poznań.

¹⁴² RIC I², s. 197; Królczyk 2018, 861–863.

¹⁴³ O sprawczości komunikatu do wojska zob. również Martini 2018, 37–73.

¹⁴⁴ Byra 2014, 57, 66–67, 70–71.

- Charczenko A., 2013: *Obraz i biografia Lucija Sergia Katiliny: ot mifa k mifu*, [w:] *Awtor i biografia, pismo i czenie*, red. I.P. Zareckij, V.P. Lichaczew, A.I. Zareckaja, Moskva, 81–106.
- Cirkin U., 2008: *Posledstwija graždanskoj wojny 68/69 g. dla razwitija printcipata*, [w:] *Istorija: Mir proszlogo w sowremenom osweszczenii. Sbornik naucznych statej k 75-letiju so dnia rożdeniia prog. E. D. Frolova*, red. A. Dworniczenko, 282–305.
- Cox S., 2022: *The Bid of Rome: From Galba's Failure to Vespasian's Success*, „Numismatica Ars Classica” 51, 191–204.
- Gelbke F., 1885: *Realnyj slovar' klassiczeskich drewnostej po jyubkeru*, Sankt-Peterburg.
- Hainsworth J., 1962: *Verginius and Vindex*, „Historia” 11, 86–96.
- Kluczek A., 2011: *Vindex, Néron et ... Probus. Concordia et orbis dans le discours politico-idéologique romain*, [w:] *Studia Lesco Mrozewicz ab amicis et discipulis dedicata*, red. S. Ruciński, C. Balbuza, C. Królczyk, Poznań, 161–171.
- Kluczek A., 2021: *Ex nummis historia. Szkice o obrazach numizmatycznych w badaniach nad dziejami starożytnego Rzymu*, Katowice.
- Kopij K., 2017: *Teoria komunikacji a propaganda w numizmatyce rzymskiej*, „Wiadomości Numizmatyczne” 61, 63–83.
- Kraay C., 1949: *The Coinage of Vindex and Galba, A.D. 69, and the Continuity of Augustan Principate*, „NC” 9.3–3, 129–149.
- Kraay C., 1956: *The Aes Coinage of Galba*, New York.
- Królczyk K., 2012: *Bunt Windeksa*, [w:] *Studia Flaviana II*, red. L. Mrozewicz, Poznań, 19–43.
- Królczyk K., 2018: *Rebellion of Caius Iulius Vindex Against Emperor Nero*, „Vestnik of Saint Petersburg University. History” 63.3, 858–871.
- Łuc I., 2005: *CONCORDIA PRAETORIANORUM i FIDES PRAETORIANORUM na denarach z roku 69 n.e.*, „Przegląd Historyczny” 96.5, 403–419.
- Madejski P., 2018: *Pomiędzy robur animi a ritus barbarus: zemsta w życiu społecznym republikańskiego Rzymu*, Lublin.
- Martin P., 1974: *Die anonymen Münzen des Jahres 68 nach Christus*, Mainz.
- Martini R., 2018: *Countermarks in the Name “Galba” on Roman Imperial and Provincial Coinages: Considerations on the Countermarks and the Circulation of Local Bronze Coins in Pannonia (?), Moesia, Thrace and Asia Minor (?)*, „Gephyra” 16, 37–73.
- Mattingly H., 1914: *The Coinage of the Civil Wars of A.D. 68–69*, „NC” 14, 110–137.
- Mattingly H., 2005: *Monety Rima*, red. R. Pelinskaja, Moskva.
- Morgan G., 2005: *69 A.D.: The Year of Four Emperors*, Oxford.
- Murison Ch. L., 1993: *Galba, Otho and Vitellius: Careers and Controversies*, Hildesheim–Zürich–New York.
- Noreña C., 2011: *Imperial Ideals in the Roman West: Representation, Circulation, Power*, Cambridge.

- Raoss M., 1958: *La rivolta di Vindice ed il successo di Galba*, "Epigraphica" 20, 46–121.
- Raoss M., 1960: *La rivolta di Vindice ed il successo di Galba*, "Epigraphica" 22, 37–152.
- Sawiński P., 2016: *Sukcesja władzy cesarskiej w okresie rządów dynastii julijsko-klaudyjskiej (30 p.n.e. – 68 n.e.)*, Poznań.
- Shotter D.C.A., 1975: *A Time-Table for the "Bellum Neronis"*, „Historia” 24, 59–74.
- Stoyas Y., 2011: *Personalized Victory of Coins: The Year of the Four Emperors – Greek Imperial Issues*, [w:] *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress*, I, red. N. Holmes, Glasgow, 1067–1072.
- Sutherland C.H.V., 1984: *The concepts Adsertor and Salus as used by Vindex and Galba*, „NC” 144, 29–32.
- Zanker P., 1999: *August i potęga obrazów*, przeł. L. Olszewski, Poznań.

Kostiantyn Kurylenko
UMCS / Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
kostiantyn96kurylenko@gmail.com
ORCID: 0009-0002-7874-4942